

M 7507:1-11

Landskap: Skåne upptecknat av Annette Sonesson
Härad: Frosta adress: Stavröd, Espinge sn
Socken: Espinge berättat av densamme

Uppteckningsår: 1941

Ett bröllop för omkring 45-50 år sedan, ett bröllop hos storbönder eller s k förmögna. Om en bondson och en bonddotter skulle giftas, så har det ju alltid varit den första omtanken hur mycket de av bådars föräldrar fick i hemgifte. Skulle pågen behålla hemmanet, kom svärföräldrarna en dag på s k beseelsegille, de skulle se stället och talas vid om hemgiften. Om det då var så att det blev till bägges belåtenhet, bestämdes bröllopet. Enligt gammal sed var det utlyst innan de flyttade ihop. Det var mest brukligt att han flyttade henne till sig, inte så att han flyttade till henne. Det skulle vara grannarna till det stället som hon kom till, som skulle flytta henne. De skulle flytta henne till sig, inte ifrån sig. De grannarna från hennes hem skulle inte köra, då hade de ju flyttat henne från sig. Men då han själv kom med skjuts, där skulle ju endast hon, och ett gammalt bruk, en kvinna av släkten, följa henne. Ju fler flyttlass hon hade, ju storartade var det. De hade ju små vagnar på den tiden, så de hade inte heller så mycket på varje skjuts. Hennes föräldrar skulle ju göra bröllopet. Då bjöds ju hela släkten på bägge hållen, och gilleslaget. Här var ju 3 gilleslag, till detta hörde no 18, det var här 5 ställen förr i tiden, nu är här ju dubbelt. No 6 är intill med skiftet, så de som låg närmast hörde också till. Så hela no 7 samt Ebbamölla, det är no 20, och ett par ställen av no 18 som gränsar intill var i ett, samt bostället.

Framme i byn var de i ett lag, men när de som var närmast hitåt tog av no 6 så slöt de ute någon i södra delen. Södergård och annexet hörde till den närmaste delen av byn, och bostället. Numera bjuder de hur de tycker, det är över 25 år sedan gilleslagen gick bort. Bjudningen skedde muntligt, där var en som gick omkring och bjöd. Den släkt som var så nära att de kunde gå dit, gick dit, annars fick de skriva. Sedan började de med biljetter, men de gick runt med dem. De brukade mycket för att stassa till prästen. På den första skjutsen åkte brudgummen samt någon ungtkarl av släkten, på den andra bruden och tärnorna. Sedan föräldrarna och släkten och övriga inbjudna. Ett gammalt ordstäv var att bröllop och barndop var de dyraste gillena, där skulle både förning och pengar till. Här har det ju av gammalt bruk alltid varit gängse med spettkaka. Den närmaste släkten hade spettkaka även vid begravning. Annars vid det decenniet hade de mycket vetekakor som de själva bakade. Sockerkaka började de också med. Alla skulle ha förning med sig. Till stora gillen, förnäma, där kom ju spettkaka, sockerkaka, småkakor. Småbönder och även allmogen i övrigt hade vetekaka, de brukade mycket lägga småkakor ovanpå vetekakan. Det var stor förning. Om en person skulle gå ensam, inte båda eller familjen, så hade den personen en förning av endast småkakor. Sedan började de så smått med tårta, men den fick de fara till Hörby efter. På ett stort gille blev där så förskräckligt av kakor.

Efter som de inbjudna kom, hade de ju förningarna med sig. Spettkakorna sattes in i gillesstugan, annars var förningarna ute. Att hålla reda på vem som rådde om vilken förning hörde dem till, som var i köket och passade upp. Jag har varit med om sådant. För att reda upp det, så på förhand uppskrevs namnen på alla som var bjudna på små lappar. Efter som de då kom, fästes en lapp på duken som var om, och en lapp lades på brickan. Efter som gästerna kom, skulle karlarna alltid först ha besken, och den skulle vara stark. Det var malört på brännvin. Sedan skulle de ha kaffe, där togs av vetekakorna till det kaffet. Det var aldrig gott att reda upp vilka av förningarna som skulle tas först. Där blev många gånger ovänskap genom det, att den enes förning skulle ha företräde framför den andres. Till det kaffet efter maten kom ju också av förningarna. I det decenniet var bordet placerat så, att de stod kring bordet efter som de kom. Detsamma med maten, gående bord. Vid ett annat bord var glas och brännvin.

Var det storartat hade de en traktör, då var där i glasen jämt så de fick vad de ville. Det var en sed att var och en skulle själv skifta sin förning, den som hade den skulle skära den. Där blev ju mycket vetebröd på så sätt till kaffet. De kunde ju inte orka med alla. Den som passade upp hade alltid ett trugande. Ett gammalt bedrövligt skick som alltid har varit, var att ingen ville gå först till bordet. De skulle alltid stå och räkna efter vem som var äldst. Det var ett öde med kärringarna. Blommor på bordet var ej brukligt, som dekoration brukades istället mycket lingonris, kvistar lades kring kopparna. Till måltiden skulle det ju alltid vara rikligt med sovel. Smörgåsbord var ju mycket med korv och sylta, köttbullar, kött skuret i skivor. De gamla kokerskorna var ju inte så kunniga i finare anordning. Sedan började de så smått med nytt, som pudding, stek, finare uppläggning. Det kom till allmogen med att någon som tjänat på något fint ställe hade fått vetskap, så hon kunde det. Till maten hörde rikligt med supar, samt starkt öl. Sedan var det fisk, förr skulle de ha lutfisk, men sedan blev det färsk fisk, för det mesta med pepparrotssås till. Sedan var det stek, när här var kål hade de alltid brunkål. De brukade alltid förr med bruna bönor också till steken, där var ju kokt fläsk också. I det decenniet skulle de ju alltid ha risgröt och sviskonsoppa till sist.

Bruden skulle ju som självskriften först ta utav maten, sedan föräldrarna, närmaste släkten, sedan efter rang och värdighet. Sedan kom alla förningarna in, där blev hela bordet fullt, där skulle ju tas av alla. Där fick ju vara rätt stora förningar till stora gillen. Där blev en stor hög när de hade hört över alla. De var alltid försedda med en stor näsduk som de tog kakorna med hem i. När då brickorna skulle hem, skulle där ett stycke om igen av förningen med. Där serverades starkt vin till kakorna. Tal förekom nog, här har ju alltid varit någon som gjort det, ibland till åtlöje. Sedan de ätit och hållit bra åt brännvinet blev de ju talföra. Om inte annat så har klockaren talat, där han varit med. Gamle målaren, så länge han levde och var på gille så höll han tal, då stod folket i krokarna och gjorde narr. De som kunde hålla igen skratt stod närmast, de andra bakom. Så stod någon och berömde honom, och eggade honom till flera tal. På så sätt kunde de ha roligt länge. Förr i tiden skulle de alltid ha toddy efter maten, men på de sista 40 åren har detta lagts bort, så var det konjak och kaffe. Det kunde de hålla på med så länge de kunde få ner något. De förningar som kom in till det sista kaffet kunde de ju inte orka med, men nog tog de av dem och stoppade i knyttet med sig hem. Efter rang och värdighet skulle de bjudas vid bordet. Det har ju alltid varit så, att småfolk inte kommit med första dagen. Husmanskärringen var ju i köket som hjälp. Men så andra dagen skulle en del torpare, husmän och några glyttar dit. Då gick bruden som ungmor, då skulle de ju hem och tacka för gillet. Sedan skulle de ju bjuda välkomma i sitt nya hem. Men hade där varit så stort bröllop så grannarna varit med blev det inget vidare, annars skulle grannarna bjudas på välkomma. Sedan om

söndagen gick de visestass till kyrkan. Där skulle ett annat par följa dem. När de körde till prästen och stassade, brukades det att de sköt där de kom. Många hästar blev skrämda av skotten.

Det har alltid varit sed att resa äreportar, det är mest ungdomar som reser dem. Bröllop hos småbönder går efter samma princip, och var likt storböndernas men det blev ju mer begränsat med gäster och även traktering, allt efter råd, men sederna följdes ju. Men så torpare och husmän, där var det ju så att de för det mesta gick eller fick en skjuts till prästen. Så hade de ju någon av slakten med, och denne hade ju förning. Där brukade de ju sitta till bords, den gamla tidens måltid var kokt fläsk, bruna bönor och gröt, saftgröt. Så hade de ju kaffe och brännvin. De hade ju själva också kakor, och så någon förning som andra hade. När småfolk som husmän eller torpare skulle ha gille, så brukades det att bönderna skickade dit mjölk kvällen innan. Där blev ju kaffegrädde och gröt. Där kunde komma många mjölkakrus.

Ifråga om begravning blev det något annorlunda. Då hos husmän och torpare fick där ju bjudas någon, det var liksom mera nödvändigt med mer folk vid sådana tillfällen. Men det fick ju inskränkas till några st, och där kunde inte tas med hela laget. Jag vet att i Stavrod när en husman skulle ha begravning, tog bönderna och de som bodde närmast dit mjölk, bröd och även mat, så att det blev ett nätt husmansärde. Så togs hela laget med på begravningen, de hade ju burit dit vad som skulle till. Likskaran blev ju större. Så samlades de efteråt till en enkel måltid, det var ju som de haft med dit. Det kunde vara fläsk eller kalvkött, bruna bönor och gröt, sam kaffe och kakor. Begravningarna har ju förändrats mycket de sista 50 åren. Så långt tillbaka var det mera i bruk med förningar, men kransar var där ju inga vidare. Det kunde vara de allra närmaste i slakten som band av vintergröna, där sattes pappersblommor i, eller evighetsblommor. Några buketter var ej brukligt. Där var aldrig mer än ett par-tre kransar på kistan, om det var någon kista som där var kransar över hela kistan var det ju storartat. Sedan började de med köpta kransar, det var ju förnämt.

En enkel begravning för 45 år sedan som jag varit med om. Då var det ju inte sed att liken skulle i kyrkan, utom om det var någon stor. Om det var aldrig så kallt, jordfästes de ute. Prästen och klockaren gick före till graven. Det var inget bruk att kläda graven med grane, som de gör nu. Där skickades ett par av karlarna före till kyrkan för att ringa. Var det då inte någon som var van att ringa, hördes det bedrövligt. Gamle Åkesson brukade alltid läsa över liken innan de togs ut. Efter honom gjorde klockaren det, eller någon annan. På den tiden var alltid begravningarna på söndagen innan mässan, likskaran gick alltid i kyrkan. Förr längre tillbaka skulle karlarna i likskaran hölja graven, men det gjorde de inte då. Där var flera kransar på den kistan, men när graven var höljd tog de kransarna med hem, de hängdes på väggen i stugan. Efter mässan fick vi kaffe och sedan en enkel måltid, ett smörgåsbord, fläsk, stuvning – det var stuvade krusbär – vispad grädde till tårtorna.

En begravning för 42 år sedan som jag var med om att rusta till, och passa upp vid begravningen. Det var en medelstor begravning, som gjordes i vanlighet. Omkring 30 personer. Först gjordes det iordning på logen till kistan, som ställdes på 2 stolar. Där lades granris omkring samt ströddes på golvet och lades vid dörrarna. Stora enar ställdes vid alla dörrar. Så rymdes det upp i stugan och i ett rum intill, så där blev plats. Där lades långa bräder på stolar längs åt väggarna, så där skulle bli plats att sitta. De hade vävräckor av vitt linne som lades om bräderna. På den tiden lånades det inte porslin av handlarna som nu, utan det lånades ihop av grannarna. Vi fick gå en hel dag och bära hem kärl, både grytor och porslin av alla slag, även bord fick lånas.

Kvällen innan begravningsdagen kom förningarna. Då hade de börjat med tårter, så det kom många sådana. Jag minns att där kom även vetekaka, annars sedan tårtorna kom i modet så ville ingen komma med vetekaka. Då fick stugan vara iordning, de som kom skulle bjudas på kaffe. Där var ju bakat i ett par dagar, och köpt småbröd. Den som skulle laga maten var där hela dagen innan. Begravningen var på en söndag, jag gick om fredagen omkring till hela laget med biljetter. Till släkten var det visst en kärring som gick, den var längre iväg, och jag kunde ju ej vara åstad så länge. Där var visst 6 kransar, kistan blev hölj, men de var köpta, ingen levande blomma fanns. Efter som folket kom skulle de ha kaffe, och där var ju någon av förningarna med, det var väl sockerkaka. På ett annat bord var där smör, korv, ost och bröd, så att de som ville ha en bit kunde få. På ett bord var där konjak till kaffet, samt en sup brännvin till maten. Sonen på stället (det var fadern som begravdes) och jag hjälptes åt att sköta flaskan. Men jag skulle ju passa upp vid bordet.

Klockaren läste för liket. Då hade de ingen likvagn, utan det var en vanlig lastvagn med grane i. Här i Espinge har ju alltid likskaran gått till kyrkan. Jag var med i likskaran, jag skulle ta hand om likhanddukarna, då lånade de ju handdukar som de bar med. Där fick ju en av folket ta emot dem vid graven. Det fick ju vara någon som gick hem, likskaran skulle ju i kyrkan på mässan. Jag skulle ju hem och ha bordet iordning, där skulle ju kaffe till när de kom ifrån kyrkan. Sedan fick de mat, det var smörgåsbord, fisk, stek och potatis. Fisk var alltid med, men soppa efter smörgåsbordet kom ej till förrän senare. På begravningen förekom ej toddy. Det var för åtminstone 70 år sedan, då vet jag att både kortspel och toddy förekom. Dagen efter var det s k eftergille, då var det någon som inte varit med första dagen samt någon gammal. De skulle ha detsamma som varit första dagen. Ett gammalt bruk var, att när något större gille hade varit, så skulle de om här var någon sjuk eller gammal, gå till denne med smakbitar. Sedan fick man ju gå en dag och bära hem allt det lånade. I likskaran skulle ju de äldsta gå före, närmast efter släkten. Förr gick de mera regelbundet 2 och 2 i en rätt rad, nu går de ju mera i flock. Förr gick karlarna först och fruntimren efter, nu är det motsatt.

Det var en gammal sed att vid barndop eller dödsfall skulle de ge till kyrkan och de fattiga. När där gjordes tacksägelse, sade prästen vad de hade givit. En storbonde gav 2 kr till var, rent överdrivet 5 kr. En mindre bonde eller torpare gav 1 kr, husmän 50 öre till var. Detsamma gällde vid barndop. Vid kyrktagningen skulle hon lägga i kyrkstockarna. Vid barndop var det sällan fler än de som bar glytten. Den förstfödde skulle ju hans släkt hålla, den andre hennes släkt. Om de skulle göra gille, skulle där ju givas fadderpengar. Gudföräldrarna hade förning med sig, men han gav fadderpengar, det är gammal sed 5 kr. Om någon råkade komma den dagen då glytten var döpt, ändå att där inte var gille, hörde det till att denne fick giva en 50-öring eller 1 kr. Dagen efter barndopet skulle de kvinnor dit som hade varit med barleja (sett om henne). En bonde kunde ju göra kyrkogångsgille, så att både karlarna och kvinnorna var där. Kvinnorna skulle ju dit, och så bjöds männen med. Men det var ej i allmänhet. Det blev ju ej så som ett begravningsgille, men toddy bestods.

Kyrkvaktmästarens arvode vid begravningar var förr i tiden efter böndernas hemmantal. Här har det ju alltid varit så, att kyrkotjänaren haft allt omhand: grävning, ringning, höljning. Förr skaffade de själva grane, men nu skaffar han det också mot extra betalning. Det var inte mycket kyrkotjänaren hade förr, torpare och husmän betalade mindre. Jag vet inte, men jag tror visst att det var bara 3 eller 4 kr för husmän. Nu är det lika för alla.

Det ordet som efterfrågas, dävlätta, var alltid Anders Perskans uttal. Det är egentligen ett skällsord, andra har uttalet dävlskab. Det kan vara detsamma som drånskap, fanskap o dyl. Hon hade sådana uttryck som 'jag gav dävlätta rittit besked'. 'Dävlätta blev borådd den gången' är uttytt han blev botad den gången, eller han fick den gången så han blev nöjd. Detsamma med dävlskab, 'jag blev så galen på de dävlskabed', 'sicked dävlskab!', ett uttryck som en kvinna yttrade en gång om sin man. Han hade varit en midsommar hos Anders Perskan och så hade hon – som hon brukade – gett honom så han blev full. Där hade någon sett det när hon skulle han honom över ett stängsel i skogen, att han var överfull. När han äntligen kom hem stormskällde hustrun. Hon talade själv om det, så uttryckt att 'Nils var inne hos Anners Perskan missommarraften o blev bodad for skrällen, dävlskabed fick rittit in for skräll den gången. Di lå o asa på gäred bägge to.' Jag kan inte riktigt säga vilket hon menade med 'skräll', om det var att han fick släckt törsten efter sprit, för det var han mycket begiven på, när han då fick det också. Eller om hon menade könsumgänge, eller bådadera, det ena följde det andra. Hon yttrade samtidigt det, 'va di dävlskaben to dem te i vången'. Han själv visste ingenting, varken hur det gått till i skogen eller hos henne. Anders Perskan grinade, hon bara sade att 'dävlätta fick va han ville', dvs han fick tillräckligt.